

THEMA 55 - ONDER HET PLAVEISEL 2 : PARKEERPLAATSEN

Parkeren op kerkhof voor Wimbledon

Al jaren mochten toeschouwers van het tennistoernooi Wimbledon parkeren op een begraafplaats vlakbij het Centre Court in Londen. Ze betaalden twintig pond per dag voor een parkeerplek op een graf. Tennisfans mochten van de kerk hun auto parkeren op graven van mensen wier nakomelingen niet meer kunnen worden gevonden. Maar dit jaar ging er wat mis. De kerk had mensen dit jaar op verkeerde graven laten parkeren en dus zijn ze er nu mee gestopt. Het geldt dat de kerk ermee verdiende, ging elk jaar naar drie goede doelen. De pastoor heeft zijn excuses aangeboden aan de mensen die gekwetst zijn.

Utrecht

Dit opvallende berichtje stond in juni 2009 in 'WaarMaarRaar.nl - de opvallendste krant van Nederland'.

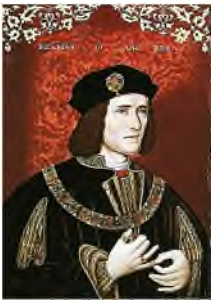
Eigenlijk is begraven ook een vorm van parkeren, maar die 'parkeerplekken' bevinden zich (meestal) onder het maaiveld. Om bovenop die graven met doden auto's te parkeren is not done. Toch gebeurt het veel vaker. In het geval van Wimbledon is er sprake van een bestaande begraafplaats, die nog in gebruik is. Maar opvallend vaak is een voormalige begraafplaats een parkeerplaats geworden.

WEL OF GEEN STOFFELIJKE RESTEN?

Het vorige thema 54 ging over de vervanging van voormalige begraafplaatsen door pleinen en straten, waarbij de doden onder het plaveisel verdwenen. Want alhoewel het meestal de be-

doeling was bij het definitief sluiten van een begraafplaats de stoffelijke resten te ruimen, is dat lang niet altijd gebeurd, zoals ook uit onderstaande voorbeelden blijkt.

• Leicester: Richard III (1452-1485)

Op de plaats in Leicester waar eens de kerk van de Greyfriars Priory stond, lag eeuwen later de parkeerplaats van de staf van de Sociale Dienst van de gemeente Leicester.

Na de Battle of Bosworth, waarin koning Richard III sneuvelde, werd hij snel be-

graven in de kerk van de priorij. Het klooster werd in 1538 als onderdeel van de *Ontbinding van de kloosters* door Hendrik VIII opgeheven, de gebouwen werden afgebroken en het graf van Richard III werd vergeten. Bij archeologische opgraving in 2013/2014 werd zijn graf teruggevonden onder de parkeerplaats. Op 26 maart 2015 werd Richard III plechtig herbegraven in Leicester Cathedral.

• Edinburgh: John Knox (1512-1572)

Tot 1566 was de belangrijkste begraafplaats in Edinburgh *St. Giles Churchyard*, het kerkhof bij de *St. Giles' Cathedral*, dat toen wegens 'overbevolking' moest sluiten. Niets herinnert er nu nog aan dat daar vroeger een kerkhof was. De bebouwing en een parkeerplaats nemen nu de ruimte in.

Op de parkeerplaats in vak no. 23 bevond zich eens het graf van John Knox, die hier enkele jaren na de officiële sluiting van het kerkhof werd

begraven. Een gele tegel in het asfalt geeft de plek aan. Meestal is het niet te zien, omdat er een auto bovenop het 'graf' staat geparkeerd. In 2013 kwam er een plaquette bij met verklaring. John Knox werd in 1536 priester gewijd, maar bekeerde zich tot het protestantisme. Hij werd de leider van de Schotse Reformatie, die van het Presbyterianisme, dat rechtstreeks van het calvinisme was afgeleid, de leidende Schotse godsdienst maakte.

John Knox mag dan wel nederig onder een parkeertegel begraven liggen, in de *St. Giles kathedraal* staat een beeld van hem en op het hoogste punt van de *Glasgow Necropolis* staat het *John Knox Monument*: op een Dorische zuil van 18 meter staat het 4 meter hoge beeld van John Knox, die is afgebeeld in zijn Geneefse toga en met een bijbel in zijn linkerhand.

● Eindhoven: protestantse familiegrafkelder

Toen in 1877 het huidige Sint Catharinakerkhof werd aangelegd, verkocht het kerkbestuur aan de gemeente een stukje grond van 4.90 are, dat bestemd werd tot Algemene Begraafplaats en door een hoge heg werd afgescheiden van het katholieke deel. Na de annexatie van de omliggende dorpen in 1920 en de vorming van Groot Eindhoven, werd voor de hele stad een Algemene Begraafplaats in gebruik genomen bij de Oude Toren in Woensel. Het algemene deel van het Catharinakerkhof werd in 1922 gesloten en werd door een grondruil in 1932 weer eigendom van het kerkbestuur.

In 1937 werden de graven overgebracht naar Woensel, maar niet iedereen liet dat doen. Nog steeds bevindt zich hier de familiegrafkelder van een linnenfabrikant, waarin hij met zijn echtgenote, zoon en dochter is bijgezet tussen 1915-1921. Bovenop de grafkelder staat geregeld een auto, want de voormalige Algemene Begraafplaats is in gebruik genomen als parkeerplaats. Nog steeds is aan de penanten van de begraafplaatsmuur te zien, dat dit een algemeen deel was; waar op het katholieke deel de penanten zijn voorzien van een kruisje, ontbreekt dat op het voormalige algemene deel.

katholiek deel

parkeerplaats boven grafkelder

algemeen deel

● Joodse 'parkeerplaatsen'

Volgens de joodse traditie mogen joodse begraafplaatsen niet geruimd worden. Als het toch om dringende redenen moet gebeuren, vindt de ruiming en overbrenging van de stoffelijke resten plaats onder rabbinaal toezicht. Redenen kunnen zijn stadsuitbreiding, wegenaanleg, maar ook in tijden van Jodenvervolging en oorlog zijn joodse begraafplaatsen verdwenen, in de laatste gevallen zeker zonder ruiming van de stoffelijke resten.

Zo werden bijvoorbeeld begraafplaats Jodenkamp in Groningen in 1954, een deel van de joodse begraafplaats Zeeburg in Amsterdam in 1957 en de joodse begraafplaats Aarkade in Alphen aan de Rijn in 1963 geruimd. Een heel aparte oplossing vond men in Bratislava. Daar moest in 1943 de oude joodse begraafplaats uit 1696 wijken voor de aanleg van een tunnel. Het lukte de joodse gemeenschap het grafveld met 23 graven van de rabbijnen te behouden. Alle andere graven

werden onder rabbinaal toezicht geruimd, herkist in kleine kistjes en overgebracht naar een verzamelgraf op de nieuwe joodse begraafplaats. Het rabbideel werd omgeven door een betonnen wand en afgedekt met een betonnen plaat. In 1982 werd een tramlijn aangelegd en precies boven de joodse begraafplaats kwam een tramhalte. Vanaf 2000 werd de tramlijn verplaatst, het terrein van de voormalige begraafplaats omheind en in het midden een modern vormgegeven gedenkmoment gebouwd, dat toegang geeft tot de ondergrondse begraafplaats.

Bratislava: ondergrondse joodse begraafplaats

Dat er op voormalige joodse begraafplaatsen, die later dienst gingen doen als parkeerplaats, daadwerkelijk of vermoedelijk stoffelijke resten achterbleven, blijkt uit de volgende voorbeelden:

Winschoten: 'Vergeten' joodse graven

In 1828 werd in Winschoten de oude joodse begraafplaats uit 1785 alweer gesloten, omdat begraven in de bebouwde kom toen werd verboden. Een stenen monumentje bleef herinneren aan hen die hier waren begraven. In 1969 werd bij een centrumvernieuwing deze begraafplaats, waar geen graftekens (meer) waren, geruimd en omgevormd tot parkeerplaats. De stoffelijke resten van 54 joden verhuisden naar de nieuwe

joodse begraafplaats aan het Sint Vitusholt. Toen de gemeente in 2016 het gebied wilde omvormen tot park, werden bij rioleringswerkzaamheden stoffelijke resten van 18 personen gevonden, die destijds aan de rand van de begraafplaats lagen en waren 'vergeten'. De 18 overledenen blijven op de plek waar ze gevonden zijn. Ze komen in een parkje te liggen, met een hekje eromheen en een monumentje.

Kampen: oude joodse begraafplaats (1764-1947)

ca. 1900: achter hek begraafplaats 2015: school op voormalige terrein (foto's Annie van Annie van 't Zand)

In 1764 werd in Kampen de eerste begraafplaats voor joden in gebruik genomen in het Bolwerk bij de Veenpoort. Deze begraafplaats is na 65 jaar dienst te hebben gedaan op het eind van 1829 gesloten. Omdat men de ruimte nodig had voor de uitbreiding van de stad werd in 1843 een deel van de graven van de oude begraafplaats overgebracht naar de andere kant van de weg, de huidige Eerste Ebbingestraat. En in 1947 werden ze nog een keer verplaatst, nu naar de Israëlitische Begraafplaats in IJsselmuiden, maar of het onder rabbinaal toezicht is gebeurd, is onbekend. In 1955 werd het terrein bebouwd met een

school van de Gereformeerde kerk (vrijgemaakt). Ook kwam er een parkeerterrein. In 2004 ontstond er onrust na het artikel *Mysterie van oude joodse kerkhof* in een plaatselijke krant over het dumpen van stoffelijke resten van de voormalige joodse begraafplaats in diepe kolken rond Kampen in midden jaren '50. Onderzoek leverde echter niets op, maar kon niet uitsluiten dat er nog stoffelijke resten liggen onder de school, het schoolplein en het parkeerterrein. In overleg met hoofd-rabbin J. Jacobs van het Interprovinciaal Opperrabbinat is voorlopig besloten ze te laten rusten waar ze nu liggen.

● **Utrecht: parkeerplaatsen Janskerkhof en Nicolaaskerkhof**

Het Janskerkhof is het grote plein bij de Janskerk, dat dienst doet als parkeerterrein en op zaterdag als bloemen- en plantenmarkt. Aan de zuidkant lag een kerkhof. Bij de aanleg van de HOV-busbaan in 2000 werden vele tientallen begravingen aangetroffen uit de Middeleeuwen. De kerk werd in 1040 gesticht als kapittelkerk. Nu is het een protestantse kerk.

Het Nicolaaskerkhof is het plein ten noorden van de Nicolaaskerk, dat dienst doet als parkeerplaats. De Nicolaïkerk ofwel 'Klaaskerk' doet al meer dan 800 jaar dienst als parochiekerk, nu voor de Protestantse gemeente Nicolaïkerk. In de kerk zijn enkele interessante funeralia te zien: grafzerken, een dodenmasker uit ca. 1704 en een Laatste Oordeelschilderij uit 1562.

Utrecht - Janskerkhof

Utrecht - Nicolaaskerkhof

TOT SLOT: EN DE STOFFELIJKE RESTEN?

Amersfoort - Sint Janskerkhof (foto's Louis Rouppe van der Voort)

Er zijn meer voormalige begraafplaatsen, die nu fungeren als parkeerplaatsen. In **Amersfoort** ligt aan het Sint Janskerkhof een parkeerdek op een afgesloten terrein tussen de huizen met een slagboom, dat je via een toegangspas betreedt. Je kunt er voor € 13.500 euro een parkeerplek kopen. Is een graf niet goedkoper?

In **Culemborg** ligt ook al een parkeerplaats Sint Janskerkhof in een overigens wel erg religieus buurtje met de straatnamen Sint Janskerkstraat, Sint Janskerkhof, Jodenkerkstraat (voormalige synagoge), De Abdij en Patersbrug.

Tot 1870 lag hier een begraafplaats. Later werd op deze plaats de school *De Leilinden* gebouwd. Na de afbraak van de school en voor de aanleg van de parkeerplaats vond er in 2014 een archeologisch onderzoek plaats, waarbij 12 oude grafstenen werden gevonden. De grafstenen hebben nu een plaats gekregen op de parkeerplaats. De stoffelijke resten die toen ook werden gevonden, zijn herbegraven op de Algemene Begraafplaats aan de Achterweg in Culemborg.

Culemborg - Parkeerplaats Sint Janskerkhof in de rode cirkel de oude grafstenen (foto van Google)

Botten en schedels voor het oprapen bij kerk in De Meern

Bij de Marekerk in De Meern zijn de botten van tientallen oude skeletten opgegraven. Na de vondst ontstond woede over de manier waarop met de menselijke resten werd omgegaan.

Wouter de Heus
De Meern

Tientallen botten en ook resten van schedels lagen voor het oprapen rond de kerk in hartje De Meern. Blootgelegd, en ook beschadigd bij graafwerkzaamheden voor de herinrichting van het dorpshart, uitgevoerd in opdracht van de gemeente Utrecht.

Dat iedereen zomaar bij de botten kon, leidde tot grote woede bij Gerda Oskam, voorzitter van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern, Haarzuilens en Leidse Rijn. „Dit is een

▲ Jaap Breugem vond menselijke resten bij de Marekerk in De Meern. FOTO: WARRIK SCHMIDT

schande”, brieft ze gisterochtend. Zo mocht de gemeente niet omgaan met de resten van voormalige inwoners van De Meern, onder wie haar eigen voorouders.

Een dag eerder was ook buurtbewoner Jaap Breugem, die op de botten stuitte, kri-

tisch. Het stak hem dat niet de moeite genomen was de plek af te schermen. „Het gaat hier om de resten van heel veel mensen.”

De gemeente kon gisteren nog niet zeggen hoe het nu verder moet met de werkzaamheden bij de kerk.

AD -12.06.2017

geweest. De school was gebouwd in 1874, maar over een eerdere begraafplaats op die plek heb ik niets kunnen vinden.

Er was geen commotie, er vond geen (archeologisch) onderzoek plaats over deze locatie, de ouderdom en de stoffelijke resten. Alles lag voor het oprapen en zo kon mijn moeder, die blijkbaar toen al een funeraire interesse bij mij bespeurde, een schedel meenemen, die nu nog in mijn kast staat en die ik nu maar beschouw als één van mijn voorouders.

© Atelier Terre aarde

Er zullen bij het herinrichten van straten en pleinen of bij het aanleggen van parkeerplaatsen ook nog steeds bij opgravingen menselijke skeletresten worden gevonden. Een heel recent voorbeeld stond op 12 juni 2017 in het Algemeen Dagblad en andere daarvan afgeleide kranten.

Toen in **De Meern** bij de Marekerk nieuwe bestrating werd aangelegd, kwamen er bij graafwerkzaamheden menselijke resten tevoorschijn. Op de plaats van de huidige kerk uit 1912 bevond zich vroeger ook een kerk met kerkhof.

Er ontstond getuige het krantenartikel grote commotie. De Marekerk wil de menselijke resten op een eervolle manier een rustplaats geven op haar begraafplaats aan de Zandweg.

Hoe anders was dat in 1975 in mijn geboorteplaats **Joure**, toen na het afbreken van de lagere 'Burgerschool' om plaats te maken voor een parkeerplaats bij graafwerkzaamheden veel botten en schedels naar boven kwamen van waar vermoedelijk een voormalige begraafplaats was

voorouder?